

„Rabigán fél évezreden át”

Recenzióféle egy hézagpótló tanulmányról

Európában a rabszolgartartás a két román országban maradt fenn a legtovább: Moldvában Grigore Ghica fejedelem 1855-ben, Havasalföldön Barbu Știrbei fejedelem 1856-ban törölte el. Románia államalkotó népének egy kisebb hányada kb. ennyit hallott, a túlnyomó többség azonban még ennyit sem tud arról, ahogyan a két román országban a XIX. század közepéig a cigányokkal bántak.

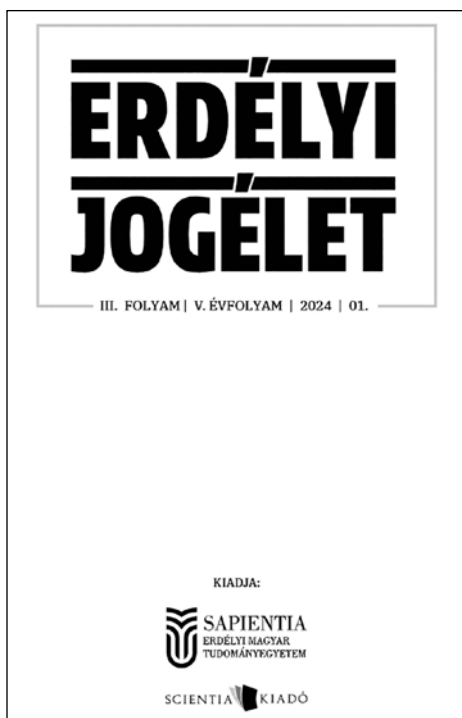
Előbbiek közül a tájékozottabbak esetleg Mihail Kogălniceanu volt miniszterelnök, történész, író, újságíró idevágó mondatait is olvasták. Ez a Román Fejedelemségek egyesítésében is fontos szerepet játszott politikus 1891-ben, a Román Akadémia megalapításának 25. évfordulóján elmondott beszédében arra is kitért, hogy mit tapasztalt gyermekkorában Moldva fővárosában, Jászvásáron (Iași). Íme: „... emberi lényeket láttam, akik láncot hordtak karjukon és lábukon, másoknak vaspánt fogta át a homlokát, megint mások vasnyakörvet viseltek. A cigányok legnyomorultabbjainak korbácsolás és más, még kegyetlenebb büntetés jutott osztályrészül: éheztettek, tűz fölé lógatták, magánzárkába zárták, meztelenül a zajló, jéghideg folyóba dobták őket. Gúnyt űztek a házasság szentségéből és minden egyéb családi kötelékből is: az asszonyokat

elszakították férjüktől, a lányokat elszakították, elragadták szüleiktől, a kisdedeket letépték szülőanyjuk kebléről, és úgy adták el őket a Románia legkülönbözőbb vidékeiről érkező kereskedőknek, mint a barmokat.” („Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele am văzut ființe omenești purtând lanțuri în mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii ruși de la sânul născătorilor lor și răzlețiți și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele...”.) (<https://www.unitischimbam.ro/mihail-kogalniceanu-dezrobirea-tiganilor/> 02.09.2025)

Tehát az átlagromán jó esetben kb. ennyit tud a cigányság romániai múltjáról. Annak ellenére is, hogy elméletileg legalább 2011 óta többet kellene tudnia. Ugyanis Romániában a 2011. március 11-én érvénybe lépett 28-as számú törvénnyel a romániai cigányság rabszolgasorból való felszabadításának napját (Ziua Dezrobirii Romilor) állami ünnepnappá nyilvánították. Igaz, nem honi kezdeményezés eredménye-

ként, nem önkéntességi alapon, hanem az Európai Unió nyomására történt így. De akkor is: csak megtörtént. Következmény? Azóta évente február 20-án megemlékezéseket tartanak, amelyeket a kulturális tárca, illetve az önkormányzatok támogathatnak. Ennyi? Évente egyszer a hajdani rabszolgák utódai az önkormányzatok támogatásával vagy anélkül (hiszen a jogszabály erre vonatkozó részét feltételes módon fogalmazták meg) „megemlékezhetnek”, illetve ehetnek, ihatnak, mulathatnak? Tényleg csak ennyi? A brüsszeli ötletgazdák aligha csak ennyire gondoltak. Akkor mégis miért csak ennyi? Az ismert román mondás szerint: hova (ide) ütsz és (de) hol reped („unde dai și unde crapă”). Értsd: Romániában minden relatív, semmiben sem lehetsz biztos.

Jelen összefüggésben például: ha valamit állami ünneppé tettek, azt is tud(at)ni kellett volna, hogy miért került sor erre az intézkedésre. Ami azonban elmaradt. Eredetileg szerepelt ugyan a vonatkozó törvénytervezetben, hogy az iskolai tananyagban kapjon helyet a romániai cigányság hajdani rabszolgasorsáról szóló lecke is. A szövegnek ezt a részét azonban „menet közben” törölték. Vajon miért gondolták célszerűbbnek a román törvényhozók, hogy az érintett kisebbség, de még az államalkotó nép tagjai se tanuljanak az iskolában arról, ahogyan a mai cigányok őseit Európa román uralom alatt állt területein fél évezreden át kezelték? Erre a kérdésre történészekről, illetve ezek közül is azoktól kaphatunk választ, akik alapos figyelmet szenteltek a romániai cigányrabszolgaság kevésbé kutatott problémájának. Illetve, amennyiben foglalkoztak a kérdéssel,

nem a valóság megszépítése, a történelmi igazság elferdítése céljából tették ezt. (Utóbbi Romániában nem tartozik a ritkán előforduló törekvések közé.)

Egy magyarországi szerző vállalkozott annak pontosabb kiderítésére, amiről (tudomásom szerint) a romániai magyar szakírók eddig hallgattak. Elsősorban román szerzők írásaira támaszkodva – azonban nem megfelelően a szükséges szelektálásra – hiteles képet tárt elénk arról a bánásmódról, amelyben több száz éven át a cigányoknak a román fejedelemségekben részük volt.

Kovács Bence Zsolt (PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar) *Rabigán fél évezreden át: a roma rabszolgaság vizsgálata Havasalföldön és Moldvában jogtörténeti szempontból* című tanulmányából (*Erdélyi Jogélet*, 2024/1. szám, 33–57

old.) egyebek között a következőket tudhatjuk meg.

„A rabszolgaság a civilizációval egyidős.” Még a középkori Európában is „társadalmi realitásnak számított.” Elsősorban hadifoglyok és valamilyen bűntény elkövetése miatt életfogytiglani kényszermunkára ítélt személyek váltak rabszolgává. Azonban a kontinens keresztény részéből, Magyarországot is beleértve a XIII–XIV. századra „teljesen kikopott a rabszolgaság intézménye” (36–37. old). Ezzel szemben a két román államban a cigányrabszolgaság a XIX. század közepéig maradt fenn. Az Oszmán Birodalomban is a modern korokig fennmaradt ugyan a rabszolgaság, de nem „egy borszín alapján megkülönböztetett etnoszociális kategóriának” volt fenntartva, mint a román fejedelemségekben, ahol „sok XIX. század előtti dokumentum a cigány (țigan) szót szinonimaként használja a rabszolga kifejezésre, a két kifejezés felcserélhető volt.” (35–37. old) Arról, hogy a cigányok „már a kezdetektől fogva szolgákként tűnnek fel a román fejedelemségek történetében”, valamint arról a jelenségről, hogy itt a rabszolgaság jogi státuszként „kimondottan csak a cigány etnikumúak számára volt fenntartva, nemhogy a jelenlegi romániai társadalom nagy része, de „még a felszabadított romák leszármazottjainak a többsége sem tud.” (33. old.)

Petre Petcuț *Rromii: sclavie și libertate: constituirea și emanciparea unei noi categorii etnice și sociale la nord de Dunăre: 1370-1914* című könyvében (Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, București, 2017) kihangsúlyozza az ortodox egyház szerepét a rabszolgaság kialakításában és

fenntartásában. Szerinte „az egyház ilyen irányú akarata számított a sine qua non feltételnek. A román egyház megalapításának kezdeti időszakában elfogadta az uralkodók és a bojárok minden adományát, függetlenül attól, hogy földről, erdőről, vizekről, vámki szabási jogról, állatokról vagy emberekről volt-e szó. Ezért az egyház volt a legérdekeltebb a folyamatos adományok fenntartásában és azok uralkodó általi megerősítésében, röviden: a status quo fenntartásában. (...) A XVI. századra az egyház válik – a fejedelmi és bojári adományok révén – a legnagyobb rabszolgatartóvá.” (41–43. old.)

Kovács Bence Zsolt tanulmányában „a rabszolgaságot szabályozó egyházi és világi jogi normákba” is betekintést nyújt. Íme ebből is egy kis ízelítő.

„Fennmaradt dokumentumok szerint a bojári rabszolgák testét – akár a szarvasmarhákat – a tulajdonosaik forró vassal vagy tetoválással jelölték meg.” (44. old.) A cigány rabszolgák felett gazdájuk szabadon rendelkezett, csak a megölésük számított tilosnak. Azonban a tanulmányíró ennek kapcsán a következő megjegyzést teszi. „A román jogtörténeti szakirodalomban – a rabszolgaság szörnyűségeit ellensúlyozandó – gyakran megjelenik a XVII. században a laikus törvénykönyvekben foglalt szabály, amely szerint a gazdák rendelkezési joga a rabszolgák fölött nem volt abszolút. Ugyanis a tulajdonnal azonos módon szabadon elidegeníthető volt egy rabszolga, de a gazda nem rendelkezhetett a rabszolgája élete fölött. (...) Bár e szakasz a tételes jogban szerepelt, az alkalmazását illetően kérdések merülnek fel, mivel *norma imperfecta* jelleggel rendelkezett, vagyis megszegésével nem járt együtt

szankció. Ezért úgy vélem, a norma főleg útmutató jellegű volt. Nem maradtak fenn források arról, hogy bármely rabszolga-tulajdonos felelt volna azért, mert rabszolgáját megölte, halálra kínoztta vagy agyonverte.” (51 old.)

Azt, hogy miként kell/szabad a cigány rabszolgát megbüntetni/megfenyíteni, tételes jogi szabály írta elő: „a földesúr vagy sztarec (apát) nem eshet túlzásokba (să nu treacă peste măsură), vagyis rabszolgáit csak fábunkóval (toiag) vagy korbáccsal (biciu) verhette meg.” Szökés esetén „vízbe dobás, ostorozás, kasztráció, billoggal való megjelölés és justizmord” járta. (Utóbbi gyakorlatilag halálos ítéletet jelent a régi jogi zsargonban.)

Kovács Bence Zsolt szavaival élve a Havasalföldön és Moldvában tapasztalt romarabszolgaság „legközelebbi – és egyben sokkal ismertebb – rokonának nem más, mint az amerikai kontinenseken megjelenő rabszolgaság tekinthető. Mindkét helyen a rabszol-

gaság egy elsődlegesen børszín alapján megkülönböztetett etnikumnak volt fenntartva, és annak minden tagjára kiterjedt. Továbbá, a korabeli Egyesült Államokból ismert rabszolgasági forma, a chattel slavery (hagyományos rabszolgaság) fogalma, amely azt feltételezi, hogy egy ember teljes rendelkezési joggal rendelkezik egy másik ember élete fölött, tökéletesen leírja a romák helyzetét is a fejedelemségekben. Ez a fajta rabszolgaság továbbá mindig dehumanizációval járt, a másik alsóbbrendűségének a hitével.” (57. old.)

Ennyit ízelítőül Kovács Bence Zsolt tanulmányából annak szemléltetésére, hogy szerzőnk olyan jól dokumentált, hézagpótló anyagot írt, amelynek nemcsak a szakemberek, de az általános műveltség elérésére törekvő laikusok könyvespolcán (vagy számítógépében) is ott a helye.

Boros Ernő

